

Михайло Яцишин,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Лариса Куренда,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

УДК 343.2(474.5)

***Злочин та покарання
за Кримінальним кодексом
Литовської Республіки***

Кримінальне право в будь-який час – віддзеркалення процесів, що відбуваються в державі. Кримінальні норми, як лакмус, змінюються під впливом перетворень соціально-економічного, політичного, культурного (релігійного) життя суспільства.

Інститут призначення покарань посідає особливе місце у кримінальному праві. Поняття та види злочину і покарань за законодавством у вітчизняній науці досліджували П. Андрушко, Ю. Баулін, В. Борисов, О. Ко-

стенко, Л. Кривоченко, І. Лановенко, В. Малярєнко, М. Мельник, В. Навроцький, В. Скибицький, А. Ткачова та інші науковці. Сформовано і чітко визначено понятійний апарат, відповідну термінологію, що використовується як законодавцями, так і практичними працівниками кримінальної системи.

Так, за українським законодавством злочин – це суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на державний лад України,

політичну й економічну систему, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а також інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, що посягає на правопорядок. Із загального поняття «злочин» виділяють його чотири ознаки: суспільна небезпечність, протиправність, винність і караність [1, с. 614–615].

Покарання – захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає у передбаченому законом позбавленні (обмеженні) прав і свобод засудженого. Чинне українське законодавство не дає визначення поняття «покарання», вказуючи лише, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (ст. 50 КК України). Як відзначають історики права, це поняття пройшло тривалий і складний шлях розвитку від примітивної помсти («око за око», «зуб за зуб») до суспільного розуміння його завдань як засобу виправлення, запобігання новим злочинам, але кара залишилася його суттю, якісною властивістю. Якщо покарання і залишилось до певної міри відплатою за вчинений злочин, то вона не є превалюючою. Основна суть покарання полягає у виконанні ним важливих суспільних функцій: виправлення винних та запобігання новим злочинам [2, с. 622].

На значні зміни в розумінні покарання вказує ч. 3 ст. 50 Кримінального кодексу України, за якою покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [3]. У цьому контексті цікаві як з наукового, так і з практичного погляду, зіставлення злочину і покарання за Кримінальним кодексом Литви, який, на думку вітчизняних і зарубіжних фахівців-правознавців, є публічним, демократичним і в основному відповідає міжнародним стандартам,

але, як і КК України, перебуває на етапі реформування і вдосконалення з метою подальшої гуманізації.

Отже, метою цієї статті є вивчення понять та видів злочину і покарання, які використовуються в національному кримінальному законодавстві Литви, з метою виявлення в ньому позитивного досвіду, можливого для використання в сучасних умовах реформування вітчизняної кримінальної системи.

Кримінальний кодекс Литовської Республіки затверджений 26 вересня 2000 р. законом № VIII-1968 [4; 5]. Цим же Законом визначено, що Кримінальний кодекс вступить в силу одночасно і тільки в узгодженні з новими Кримінально-процесуальним кодексом, Кодексом виконання покарань та Кодексом адміністративних правопорушень Литовської Республіки. КК Литовської Республіки складається з Загальної частини, що містить 14 глав та 98 статей, і Спеціальної частини, яка налічує 32 глави та 232 статті.

У гл. I Загальної частини визначено призначення КК Литовської Республіки, а також наведені основні положення, що визначають кримінальну відповідальність.

Глава II Загальної частини, яка налічує 6 статей, регламентує дію кримінального закону. В ній поряд із загальновизнаними положеннями про дію кримінального закону в часі, уточнено, що зворотна сила більш м'якого покарання поширюється не тільки на осіб, які вчинили злочинні діяння до набрання чинності кримінального закону, а й на осіб, які відбувають покарання або мають судимість (ч. 2 ст. 3 КК). Утім, у КК Литовської Республіки названі сім злочинів з глави «Злочини проти людяності та воєнні злочини», на які дія зворотної сили кримінального закону не поширюється (ч. 3 ст. 3 КК).

Згідно з ч. 2 ст. 4 КК Литовської Республіки місцем учинення злочинного діяння вважається місце, на якому

особа діяла, або могла діяти, або ж місце, де з'явилися наслідки, передбачені кримінальним законом. Видається, що певну складність на практиці викличе встановлення місця скоєння злочину, де особа «мала, або могла діяти. До того ж, у ч. 4 ст. 2 КК Литовської Республіки сказано: «Відповідальності за кримінальним законом підлягає тільки особа, яка вчинила діяння, яке відповідає складу злочину, визначено перелік злочинів, передбачених міжнародними договорами, відповідальність за які може настати за КК Литовської Республіки, незалежно від місця їх здійснення, громадянства та місця проживання (ст. 7 КК). Серед них: злочини проти людяності і військові злочини (статті 99–113), злочини, пов'язані з наркотичними або психотропними, отруйними або сильнодіючими речовинами (статті 259–269), терористичний акт (ст. 250), захоплення повітряного судна (ст. 251), захоплення людини як заручника (ст. 252) та ін.

У ст. 9 КК Литовської Республіки визначено основні положення, що стосуються екстрадиції. У ній сформульовані підстави, коли громадянин Литви або іноземний громадянин не підлягає видачі іноземній державі. Однак у зв'язку з ратифікацією Литовською Республікою Європейської конвенції про екстрадицію в КК з'явилось положення, що, якщо діє міжнародний договір, громадянин Литовської Республіки, а також іноземний громадянин, який скоїв злочин у Литві або на території іншої держави, може бути виданий іноземній державі або переданий Міжнародному кримінальному суду [6, с. 19].

Відмінна особливість гл. III КК Литовської Республіки – підрозділ злочинних діянь, що розділений на злочини і кримінальні проступки (ст. 10 КК). Згідно зі ст. 11 КК злочин є небезпечне і цим Кодексом заборонне діяння (дія або бездіяльність), за вчинення якого передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Відповідно до

ст. 12 КК кримінальним проступком є небезпечне і цим Кодексом заборонне діяння (дія або бездіяльність), за вчинення якого передбачено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, за винятком арешту.

Умисні злочини в ст. 11 КК Литовської Республіки поділяються на злочини невеликої тяжкості (якщо покарання за ці злочини не перевищує трьох років позбавлення волі), злочини середньої тяжкості (якщо покарання за ці злочини становить від трьох до шести років позбавлення волі), тяжкі злочини (якщо покарання за ці злочини – від шести до десяти років позбавлення волі), особливо тяжкі злочини (якщо покарання за них перевищує десять років позбавлення волі). Необережні злочини в класифікацію за їх тяжкістю в ці групи не включені.

Істотною новелою КК Литовської Республіки є встановлення кримінальної відповідальності юридичної особи. Принагідно зазначити, що така новела передбачалась і в альтернативному проекті КК України (автор – народний депутат І. Пилипчук). Згідно зі ст. 20 КК юридична особа несе відповідальність у випадках, передбачених Спеціальною частиною цього Кодексу, за злочинні діяння фізичної особи, якщо ця особа вчинила їх на користь або в інтересах юридичної особи, діяла індивідуально або за дорученням цієї юридичної особи, або якщо ця фізична особа виконувала керівні функції і, перебуваючи на службі у юридичної особи, мала право:

- 1) представляти юридичну особу;
- 2) приймати рішення від імені юридичної особи;
- 3) контролювати діяльність юридичної особи.

Юридична особа може підлягати відповідальності за злочинні діяння і в тому випадку, якщо їх на користь цієї юридичної особи здійснив зазначений вище співробітник, або уповноважений представник юридичної особи внаслідок недостатнього нагляду або

контролю за ним. Одночасно в ч. 4 ст. 20 КК встановлено, що кримінальна відповідальність юридичної особи не усуває кримінальної відповідальності фізичної особи, яка вчинила, організувала, підбурювала або сприяла вчиненню злочинного діяння.

У гл. IV КК Литовської Республіки визначено стадії і форми злочинного діяння. Зокрема, замахом на злочин законодавчо визнаний відомий в теорії кримінального права випадок, коли винний не усвідомлює, що він не в змозі довести діяння до кінця через те, що робить замах на негідний об'єкт або використовує негідні засоби [7, с. 222].

Слід зазначити, що в КК Литовської Республіки визначає не тільки види співучасників та їх відповідальність, а й форми співучасті. До форм співучасті віднесені: а) група співучасників; б) організована група; в) злочинне об'єднання (ст. 25 КК). Причому участь у злочинному об'єднанні, незалежно від конкретних дій в ньому, визначається самостійним злочином, передбаченим ст. 249 КК. Отже, злочини, вчинені злочинним об'єднанням, завжди повинні кваліфікувати за двома статтями КК – за участь у злочинному об'єднанні як виконавців і за здійснення конкретних злочинів. Одночасно слід підкреслити, що КК Литовської Республіки не передбачає в конкретних складах злочинів кваліфікуючої ознаки вчинення злочину групою осіб. Це віднесено лише до обтяжуючих обставин (ст. 60 КК).

Глава VI КК Литовської Республіки містить п'ять підстав звільнення від кримінальної відповідальності. До їх числа законодавець відніс: 1) зміну обстановки, коли особа або вчинене ним діяння перестали бути небезпечними (ст. 36 КК); 2) малозначність злочинного діяння (ст. 37 КК); 3) примирення винної особи з потерпілим (ст. 38 КК); 4) наявність пом'якшуючих обставин при відсутності обтяжуючих обставин (ст. 39 КК); 5) взяття на поруки особи (ст. 40 КК). Звільнення

від кримінальної відповідальності може бути при вчиненні особою кримінального проступку, злочину з необережності, умисного злочину невеликої або середньої тяжкості.

У гл. VII КК Литовської Республіки містяться норми, що характеризують інститут покарання. В них розкриваються поняття покарання і його призначення, система видів покарання, їх характеристика. Система покарання викладена стосовно осіб, які скоїли злочини (ч. 1 ст. 42 КК), і кримінальні проступки (ч. 2 ст. 42 КК). В окремій статті визначено види покарання, які призначаються юридичним особам (ст. 43 КК). Звертає на себе увагу відсутність у цій системі додаткових покарань. На їх основі законодавець створив новий кримінально-правовий інститут «Кошти кримінального впливу» [8]. З цього приводу глава IX КК визначає, що особі, яка вчинила злочин, можуть бути призначені такі покарання: 1) позбавлення публічних прав; 2) позбавлення права виконувати певну роботу або займатися певною діяльністю; 3) публічні роботи; 4) штраф; 5) обмеження волі; 6) арешт; 7) позбавлення волі на певний строк; 8) довічне позбавлення волі. Особі, яка вчинила кримінальний проступок, призначаються такі ж покарання, як і особі, яка вчинила злочин, окрім позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі. Юридичній особі можуть бути призначені такі покарання: 1) штраф; 2) обмеження діяльності юридичної особи; 3) ліквідація юридичної особи. У гл. VIII КК Литовської Республіки регламентуються питання призначення покарання. Особі, яка вперше засуджується за злочин невеликої або середньої тяжкості, як правило, призначається покарання, не пов'язане з позбавленням волі (ст. 55 КК).

Глава X КК Литовської Республіки стосується питань відтермінування виконання покарання і звільнення від покарання. Згідно зі ст. 75 КК, якщо

особі призначено штраф, арешт або позбавлення волі за один, або кілька кримінальних проступків, умисні злочини невеликої та середньої тяжкості терміном не більше трьох років, або за злочини, вчинені з необережності, – строком не більше шести років, суд може відстрочити виконання покарання на час від одного до трьох років. При цьому суд покладає на засудженого один, або декілька з наступних обов'язків: 1) відшкодувати або усунути заповідяну майнову шкоду; 2) принести вибачення перед потерпілою особою; 3) надати допомогу потерпілому на час його лікування; 4) працевлаштуватися або зареєструватися на біржі праці, не змінювати місце роботи без згоди суду; 5) почати вчитися, продовжити навчання чи набути спеціальність; 6) лікуватися від алкоголізму, наркоманії або токсикоманії чи венеричного захворювання за згодою засудженого; 7) не змінювати місце проживання без згоди органу, що здійснює контроль над відстрочкою відбування покарання; 8) безкоштовно відпрацювати до 300 годин обов'язкових робіт за згодою засудженого.

Якщо під час відтермінування виконання покарання засуджений виконав покладені на нього судом зобов'язання, не здійснював правопорушень і є підстава вважати, що особа знову не зробить злочинних діянь, то суд після закінчення терміну відкладеного покарання звільняє його від покарання. У тих випадках, коли засуджений виконує покладені на нього судом зобов'язання, але при цьому здійснює правопорушення, за які до нього застосовувалися адміністративні стягнення або дисциплінарні заходи впливу, суд може продовжити на рік термін відкладеного покарання. Згідно з ч. 4 ст. 75 КК, якщо засуджений без поважних причин не виконує покладених на нього судом обов'язків або порушує громадський порядок, пиячить або вчиняє інші правопорушення, за які до нього не менше двох разів

застосовувалися адміністративні стягнення або дисциплінарні заходи впливу, суд попереджає засудженого про можливе скасування відстрочки виконання покарання. Якщо після цього засуджений не змінює своєї поведінки, то суд приймає рішення про скасування відстрочки виконання покарання та його реальному відбуванні.

У гл. XI КК Литовської Республіки регламентуються особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. Ці особливості переслідують такі цілі: 1) забезпечити відповідність відповідальності за віком та соціальною зрілістю цих осіб; 2) обмежити можливості застосування до цих осіб покарання позбавленням волі і збільшити можливості застосування засобів виховного впливу; 3) допомогти неповнолітньому змінити спосіб життя і поведінку за допомогою поєднання покарання за вчинене злочинне діяння з розвитком його особистості, вихованням, усуненням причин протиправної поведінки; 4) утримати неповнолітнього від вчинення нових злочинних діянь (ст. 80 КК). Згідно зі ст. 90 КК неповнолітній, який вчинив злочин, може бути покараний такими видами покарань: 1) обов'язкові роботи; 2) штраф; 3) арешт; 4) позбавлення волі на певний строк.

Глава XII КК Литовської Республіки регламентує строки давності кримінальної відповідальності. Згідно зі ст. 95 КК до особи, яка вчинила злочинне діяння, не може бути застосований обвинувальний вирок, якщо минули: 1) два роки після вчинення кримінального проступку; 2) чотири роки після скоєння злочину з необережності, умисного злочину невеликої або середньої тяжкості; 3) вісім років після скоєння тяжкого злочину; 4) дванадцять років після скоєння особливо тяжкого злочину; 5) п'ятнадцять років після скоєння злочину, пов'язаного з умисним позбавленням життя іншої людини.

Якщо особа по закінченню строку давності вчиняє нове злочинне діяння,

то протягом строку термін давності на перше злочинне діяння переривається і цей термін починає обчислюватися з дня вчинення нового злочинного діяння. У ч. 5 ст. 95 КК перелічені 11 злочинів, за якими терміни давності не застосовуються. Всі вони містяться в гл. XV «Злочин проти людяності та воєнні злочини». Спеціальна частина КК Литовської Республіки починається з гл. XV «Злочин проти людяності та воєнні злочини». Це свідчить про підвищену небезпеку і виняткову увагу законодавця до цих злочинів. За всі злочини проти людства і військові злочини передбачено покарання понад десять років ув'язнення, а в деяких статтях передбачено і довічне позбавлення волі. За багатьма з цих злочинів, як зазначалося вище, не застосовуються строки давності.

Глава XVI КК містить перелік злочинів проти незалежності Литовської держави, територіальної цілісності та конституційного ладу. Ця глава складається з 15 статей, одна з яких містить невідому новелу українському карному законодавству. Її суть у тому, що вона буде застосовуватися до громадян Литовської Республіки, які сприяли в умовах окупації або анексії структурам незаконної влади утвердженню окупації або анексії, допомагали незаконній владі діяти проти Литовської Республіки (ст. 120 КК).

У КК Литви включений невідомий українському карному законодавству склад злочину – надання допомоги при самогубстві. За ст. 134 КК Литви карається той, хто на прохання безнадійного хворого допоміг йому вчинити самогубство. Можна припустити, що ця стаття є одним з перших кроків литовського законодавця по шляху до скасування кримінальної відповідальності за евтаназію [8, с. 247].

Глава XXI КК Литовської Республіки включає злочини і кримінальні проступки проти свободи сексуального самовизначення та сексуальної недоторканості людини. Слід зазначити, що кримі-

нальна відповідальність за зґвалтування настає у випадках насильницьких статей зносин з людиною, незалежно від її статі (ст. 149 КК). Якщо ж відбувається насильницьке задоволення статевої пристрасті у збоченій формі, особа підлягає покаранню за ст. 150 КК.

КК Литовської Республіки в чотирьох главах містить злочин і кримінальні проступки проти конституційних прав і свобод людини і громадянина. Вони стосуються недоторканості і приватного життя особи (гл. XXIV КК), рівноправності особи та свободи совісті (гл. XXV КК), виборчих прав громадян та порядку виборів (гл. XXVI КК), соціальних питань.

Глава XXVIII «Злочини і кримінальні проступки проти власності, майнових прав та майнових інтересів» складається із 13 статей, які передбачають відомі склади злочинів проти власності. Зокрема в цьому розділі відсутній склад грабежу. Відкрите ненасильницьке викрадення чужого майна литовський законодавець включив до складу крадіжки (ст. 178 КК), а будь-яке насильницьке заволодіння чужим майном відніс до складу розбою (ст. 180 КК). У цьому розділі містяться і такі склади злочинів, як незаконне використання енергії та послуг зв'язку (ст. 185 КК), чого немає, наприклад, у КК України.

Безумовно, цікавим у кодексі є наявність додаткового покарання у виді відшкодування потерпілому завданої злочином шкоди [6, с. 20]. Це той напрям, який є перспективним і для криміналістів України, які працюють над удосконаленням українського Кримінального кодексу.

Отже, як свідчить викладене вище, у статті звернуто увагу на найбільш суттєві особливості, які наявні в КК Литовської Республіки. Їх зміст адекватний потребам часу, у ньому були враховані вимоги, що пред'являються сьогодні до злочину і покарання відповідно до потреб суспільства і міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лановенко І. П. Злочин / І. П. Лановенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 2 : Д–Й. – 1999. – С. 614–615.
2. Скибицький В. В. Покарання / В. В. Скибицький // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 4 : Н–П. – 2002. – С. 622.
3. Кримінальний кодекс України : Офіц. вид. – К. : Парламентське видавництво, 2003. – 172 с.
4. Уголовный кодекс Литовской Республики / науч. ред. В. Павилонис, предисл. Н. И. Мацнев, вступ. статья В. Павилонис, А. Абрамавичюс, А. Дракшене ; пер. с лит. В. П. Казанскене. – СПб. : Юридический центр пресс, 2003. – С. 20. – 470 с.
5. 1 tomas, 1–98 str. // Armanas Abramavičius, Algimantas Čepas Romualdas Drak-sas Oleg Fedosiuk, Prof. Vladas Pavilonis, Jonas Prapiestis, Gintara Švedas (Redaktorius : Jonas Prapiestis) LR baudziamojo kodekso komentaras Idalis. Teisines informacijos centras, 2004 (Vilnius : Vilniaus spanda). – 565 ps.
6. Gruodytė E. Reform of Lithuanian Criminal Law : Tendencies and Problems / E. Gruodytė // Baltic Journal of Law & Politics. – 2008. – Т. 1. – С. 18–40.
7. 3 tomas, 213–330 str. // Egidijus Biliūnas. Lietuvos Respublikos Kodekso Komen-taras III tomas. Specialigidalis (213–330 straipsniai) (II tomas 2 dalis). 664 psl. Rcgistry centras. 2010, Vienius.
8. 2 tomas, 99–212 str. // Egidijus Bieliūnas, Prof. Gintaras Švedas Lietuvos Respubli-kas baudziamojo kodekso komentaras. II tomas, I dalis Specialigi dalis 576 psl. Registry centras, 2009 m, Vilnius.

Яцишин М. М., Куренда Л. Д. Злочин та покарання за Кримінальним кодексом Литовської Республіки

На підставі нормативно-правового аналізу розкрито основний зміст Кримінального кодексу Литовської Республіки з метою виявлення в ньому позитивного досвіду, можливого для використання у процесі реформування кримінальної системи України.

Ключові слова: Литовська Республіка, кримінальний кодекс, злочин, покарання, виправлення засуджених, права людини і громадянина.

Яцишин М. М., Куренда Л. Д. Преступление и наказание по Уголовному кодексу Литовской Республики

На основании нормативно-правового анализа раскрыто основное содержание Уголовного кодекса Литовской Республики с целью выявления в нем положительного опыта, возможного для использования в процессе реформирования уголовной системы Украины.

Ключевые слова: Литовская Республика, уголовный кодекс, преступление, наказание, исправление осужденных, права человека и гражданина.

Yatsyshyn M., Kurenda L. Crime and punishment under the Criminal Code of the Republic of Lithuania

Based on legal analysis the article reveals the essence of the Criminal Code of the Republic of Lithuania to detect in it a positive experience possible for use in the process of reforming the criminal system of Ukraine.

Key words: Lithuania, Penal Code, crime, punishment, correction of prisoners, human and civil rights.